

Я тримаюся жалю і не знаю, як перейти цю межу. Жалю в моєму житті було досить. Зараз той дзбанок наповнився ущертъ. Відчуваю, що торкнешся — і він трісне, виплеснеться назовні. Чи, може, зникне? Чогось не зникає, як не стараюсь. Зараз у моїй голові думок, як комарів на заході сонця. І всі вони різні: кусючі, жалючі і з великими знаками запитання. Лагідних мало. Може, це запитання до мого дитинства? Може, так. То я пройдуь тими дорогами, сходженими й невідомими, торкнуся спогадів ясних і болючих і ними спробую вимостити власну стежку до себе.

Народилася я в дуже гарному селі. Воно було як писанка, принаймні для мене: зелене, горбисте, з медовими берегами, які квітами годували бджіл і пахтіли літом. Внизу від моєї вулиці — левади, через які текла звивиста срібляста річка, купаючи верболози. Ми, малі дівчатка, сиділи на березі й ловили раків саморобними вудками. Риби не було, зате раків...

І небо у нас сине-сине. Якщо літній грім і гроза, то страшні, тріскучі, від чого страх аж шкіру здиблює. Зима у нас біла й пухнаста. Дороги зимові не скалічені шинами машин, і лише санний слід вишиває візерунками снігове полотно. Поруч з моєю хатою капризним

горбом, як сторож, оглядає село Церковник. Це гора, а скоріше горб, з якого взимку можуть з'їжджати лижники будь-якого рівня.

Назва її, напевне, пішла від першої дерев'яної церкви, яку ледве пам'ятала моя мама Анна. На Церковнику у свої п'ять років під наглядом сусідки Троянихи я пасла нашу корову. Вона була велика, білої масті, з розкішними рогами і великим вим'ям. Проте дуже лагідна, зі смачним молоком, теплим, з пінкою. Коли на неї уважно дивитись, відчуваєш, як потріскують молочні бульбашки. Я росла звичайним непримітним дівчиськом, а може, навпаки, бо моя зовнішність викликала співчутливі погляди. Тоненькі ручки і ніжки, величезні мінливі сірі очі і русяве неспокійне волосся, яке вигорало і крутилося спіральками над чолом і на скронях. Порівняно з рожевоцоокими подругами, виглядала інопланетянкою, а ще сусідка Настя, що мешкала через дві хати від нас, щоб досадити мамі, їдко коментувала:

— Може, вона в тебе хвора?

Мама плакала, і мені теж смутніло у моєму ще маленькому серці.

— Та вона здорова, а що погано їсть, то з дітьми так буває.

Я була мрійницею, мені снилися кольорові сні. Коли на голубу завісу неба накочувались клуби білих хмар, я будувала з них замки, візерунки і створювала різні сюжети. Любила співати, особливо весняні гаївки, коли біля церкви дзвонили наші дзвони. Великий — по-важно і заклично, а галасливо — малий.

Якогось Великодня мої худенькі ніжки пірнули у великі сандалі (в магазині не знайшлося менших). Довелося стояти ззаду, щоб не загубитися в гаївці.

Школа для мене була радістю, але смутку в ній теж не бракувало. Вчилася наче добре, займала всі ранги учнівських посад. Може, цим викликала дитячу заздрість? «Ади, оте худе мотовило, наче щось? Воно ще й співає і стрибає на фізкультурі далі за всіх».

Домашні «університети», якими керував наш батько, були жорсткими, якщо не більше. Всі родинні «параграфи» мали виконуватись безапеляційно: якщо не хочеш носити колгоспну сапу на плечі, то вчися! При цьому треба виконувати всю домашню роботу. А вона в селі — це город, кури, корова. Тільки на пасовиську можна було починати вчити уроки, потім пізно ввечері закінчувати вдома. Помиєш наколені босі ноженята, а очі самі склепаються до сну. А завтра ще по росі, коли сонечко спить, починаєш новий день, який схожий на попередній. І я росла, як пагінець, що тягнеться до світла, не відаючи ще багатьох речей. Згодом округлялося тіло, виразніли очі, волосся хвильками буйніло на голові. З'явився напіврозквітлий трепет. Я вже не гидке каченя. У мене кружляли думки радості, особливо коли почула: «Дивись, вона схожа на лісову мавку». Це було літом на пасовиську. Припікало сонце, і худобу кусали гедзі. Моя корова довго відбивалася від них, а потім, піднявши хвіст, з вибриком шаснула в кущі, а я — за нею.

З розтріпанним волоссям і листками у ньому випхала голову з кущів, а потім вибігла на просіку. Саме там

геологи щось бурили (кажуть, нафту шукали). Вдома уважно розглядала себе в дзеркалі. Розплела коси і залишилася задоволеною з думками, що дні прийдешні принесуть. Потім побігла до бібліотеки за томиком Лесі Українки.

Як на мене, час нічого не забуває і не повертає. Я закінчувала школу. Проте нема чого нарікати: у дзеркалі вже була приваблива юнка, яка ніколи не ходила на танці, хоч музика долинала до нашого подвір'я. Спитаєте, чому? Все з тієї ж причини — ще мала, ще встигнеш.

Моя дорога життя привела мене до Тернопільського музичного училища, до якого я вступила без початкової музичної освіти. Я знала багато пісень різних жанрів, самостійно вивчала біографії композиторів і початкову музичну грамоту. Основи диригування взяла у Романа, чоловіка моєї сестри Марії. Вчилася добре. Ніколи не була у «хвості». Стипендію в розмірі 20-ти карбованців отримувала регулярно. Вона була основним тримачем мого студентства.

З дому можна було привезти хіба картоплі і пару яєць, які мама приховає, а ще баночку смальцю зі шкварками. Яка то була смакота! Одягалася надзвичайно скромно. Особливо дошкуляла холодна зима. У гуртожитку замерзала вода, і моє блаженське осіннє пальтечко не витримувало холодів. Руки червоніли і дубіли від холоду. Рукавиць теж не було. Дивлячись на мене збоку, моя улюблена вчителька Марія Василівна взяла мене за руку і повела до магазину одягу. Він розташовувався на тодішній Жовтневій вулиці біля замку.

— Одягайся, не доведи Господи, заслабнеш.

Ми вибрали тепле пальто з цигейковим коміром. Учителька оформила його на свій паспорт, потім я виплачувала зі стипендії.

Опісля, вже одягнена в пальто, йшла засніженим містом і облизувала сльози. У мені переплелися вдячність і жаль. Цей вчинок вривався у мою свідомість на все життя. Я таки захворіла, і мене поклали до лікарні, а моє пальто жмутом впихнули у наволочку, яка попередньо була наповнена пір'ям.

Після виписки віддали мені пальто, наче з гусячого гнізда. Повертаюся в гуртожиток людиною вулицею і мовчки плачу. Десь глибоко заліг згусток жалю і невпевненості. Я була у нерівності з випещеними дівчатками в красивих шубках і вишуканих шапочках. Уникала людних місць, наймилішими мені були мої домашні полинові пустирі. Як туга дратва, стискало мене слово «чому»? Я донині звертаюсь до цього запитання у багатьох випадках і не знаходжу відповіді. І чи знайду? І самій дивно, що на таке зовні скромно вдягнене дівча заглядаються хлопці. Влітку руками шила собі спіднички і блузки з вирізом, які чудово відтіняли рівну засмагу. Все інше було «при мені», як тоді модно було казати. З'явилася впевненість, зрівнювалася з тими, до яких не дотягалась.

Мама поїхала до Польщі та привезла мені купу дарунків. Найкращим для мене було голубе тафтове плаття з пониженою талією і рясною спідничкою. У мене вже було чим обмінятися з дівчатами по гуртожитку.

Було навіть так, що брали без дозволу, кому дуже треба або і не дуже. Якось на репетиції в театрі побачила Алку з сусідньої кімнати у моєму новому светрику. Алка трохи знітилась:

— Тебе не було, а мені конче, згадала, що у тебе є підходяще.

Що тут скажеш. Тоді ми нічого не шкодували і мали загальний гардероб.

Це був весняний суботній вечір. Приємно пахло травою, першим цвітом, можна було обійтись без верхнього одягу. У нашій 46-й — абсолютний рейвах. Вишукуємо, у що себе вдягнути. Йдемо на танці до Політехніки. Я одягнена у чорну рясну спідничку і білу блузку, виміняну в Тамари, з якою жила в одній кімнаті, на якісь польські «мальовидла». Тут ми ще не були, але швидко звикаємо. До першого танцю мене запрошує красивий хлопець і вже не відпускає з поля зору продовж танців. Він високий шатен з шапкою кучерявого волосся, виразні губи і добрі сірі очі. Красиво, зі смаком одягнений. Справляє гарне враження, чемний. Це Олесь із зимовим прізвиськом. Як виявилось, ми з ним народилися весною: я першого, а він другого квітня. Додому повертаємось разом. Десь зникла моя скованість, наче знаю його довгий час. Це було моє перше кохання, до якого повертаєшся продовж життя і залишаєш за ним ніжні усмішки та юну незахищеність. У нас обох це було вперше. У той час мені хотілося бути красивою, мати гарні одяжі, намиста. Він любив мене щиро й ніжно, будували майбутнє.

Рано квітнувало літо, і Олесь захотів познайомити мене з батьками. У той вечір він прийшов додому без мене. Якісь химерні думки заповнили мою голову. Здавалося, його наречена має бути особлива. Я боялася розчарованих очей і прихованої іронії. У той час для мене це була осмислена мудрість. Далі мене чекав несподівано стрімкий поворот власної долі.

Осінь. Доцило... Олесь заледве забіг попрощатися зі збірною пункту. У нього ще гніздилася образа, яка не ділилася на двох. Далі — солдат ракетних військ. Моїх листів ставало менше, а його запитань більше. Ми зупинили армійське листування без відповіді на запитання: ти тепер щаслива? Це був мій повний, а його розірваний третій курс...

Було вже після Нового року і Різдва. Зима цього року рясніла снігом, біла, срібляста. Сипало великими роями, наче в небі втратили контроль і все згортало на землю. Стояли дерева, ніби чекали, хто зніме з них важкі снігові шапки. За вікном синів пізній вечір, розсипаючи небом окремі зірки. Половина нашого гуртожитку вже вляглася, у довгому коридорі пусто, лише у 50-й бренькає на гітарі Юрко. Я сиджу на кухні перед газовою духовкою і сушу мокре волосся. Зранку буде накладніше і народу назбирається, а пари починалися швидко. Часом пахне смаленим, але іншого вибору в нас не було. Ми, дівчата, користувалися саме такою сушкою. Кухня загальна, і три духовки наші. Якщо нею не снують студенти зі своїми каструльками, то стоїть дикий холод, рятують лише увімкнені духовки, які

нічого не готували. Саме тоді, коли я з купою розкошланого волосся, з розпашлим від прямого вогню лицем намагаюся ще раз вклонитися нашій сушці, заходить хлопець. Піднятий комір коричневого пальта і червоний шарф обліплені снігом. Він високий, худорлявий, з гривою фантастичних кучерів, теж добряче запорошених снігом. Червоний наплічник туго набитий речами. Загортаю волосся, щоб мати хоч якийсь вигляд.

— Вибачте, де можна знайти коменданта?

— Ви запізналися, наша Наталія Степанівна, напевне, готується до сну, в такий час її ніколи не буває.

Він красивий і, здається, розчарований.

— Я ваш новий мешканець, звати Орест. Працюю в театрі, вроді артист.

Я уже якось зібрала волосся у щось на кшталт чалми і стою, не знаю, як вчепитися до його розмови.

— Чи можу я тут пересидіти ніч, щоб дочекатися коменданта? У нас пізно закінчилася вистава на виїзді, і мені нікуди іти.

— Як хочете, тут ніхто вам не завадить.

Він стоїть біля вікна і розглядає окремі сніжинки, які відірвались і спішать на землю, щоб зазирнути в освітлене вікно. Сама не відаю чому, але несучи йому одну зі своїх подушок. Він уже сидить за нашим скрипучим кухонним столом, червоний наплічник поруч, веде себе вільно, наче знає мене сто років.

— Ти любиш вірші?

Ого, уже на ти, надто сміливо, як на мене. Але вірші я люблю з дитинства і...

— Люблю, звичайно.

Сніжить рясно, а він усміхнений якийсь, просвітлений, наче перед аудиторією.

— Хочеш, почитаю?

— Добре, читай-те.

*— О как хотелось мне сейчас,
увидеть хоть на миг тебя.
Твою улыбку горделиву,
моя хорошая Людмила...*

Мені запам'ятався цей вірш — може, тому, що був першим, і у холодній кухні, під акомпанемент рясного снігу викреслювалось втрачене кохання, чи не його? Далі вірші змінювались один за одним, він знав їх багато.

З багатослівної розмови здогадуюсь: працював на шахті, танцював, співав, з Сибіру в армію провели. Зараз він не поладив з жінкою і саме з тієї причини був тут. Вона актриса, як і він, віком трохи старша, почалися непорозуміння, конфлікти. Чого все це я маю вислуховувати серед ночі? У мене в очах стояло німе запитання. Це як сюжет з невідомого роману, думаю, і далі терпляче слухаю. Видно, наболіло. А він і далі розповідав про себе: одинак у батьків, які гарують у колгоспі, один вуйко священник, інший — дяк з особливою біографією. Я виросла біля церкви, і це мені таке знайоме і близьке ментально. Блідла довга зимова ніч, а я ще слухала Єсеніна: